

Etnobotànica-2005 (ICEB 2005): els congressos internacionals d'etnobotànica obren la porta d'Àsia.

Joan Vallès Xirau

(Laboratori de Botànica, Facultat de Farmàcia, Universitat de Barcelona)

sud, entre els més coneguts, els de la regió del Sus (Tarudant, Tiznit).

Ens trobem, doncs, davant diversos estats als quals se sumen regions i dialectes diferents. El procés és llarg i tant les experiències associatives, com els moviments polítics, no han estat els mateixos per a Argèlia que per al Marroc, atesa la història específica de cada país. Aquests aspectes s'han pogut debatre àmpliament durant el simposi. Les propostes han estat diferenciades, pel que fa referència a l'àmbit geogràfic i lingüístic, atès que, mentre que alguns es veuen com a moviments autonomistes, altres reclamen la cooficialitat de la llengua a tot l'Estat. Malgrat tot, tant els partits governamentals com els partits de l'oposició o les plataformes cíviques més radicals, estan d'acord que són un poble autòcton del nord d'Àfrica i volen abandonar el silenci imposat des del centralisme arabòfon i expressar-se sense limitacions. En aquest sentit, alguns dels ponents van fer un èmfasi particular en la naturalesa profundament democràtica d'aquesta causa, com a projecte autòcton i no importat, emmarcat en els drets fonamentals. En suma, els participants, en parlar del nord d'Àfrica prefereixen la denominació de *Tamazgha*, a la denominació àrab de Magrib.

Una de les sessions més noves va ser la que es va dedicar a les dones com a agent cultural durant mil·lennis, tant en la transmissió de la llengua —pel fet que són analfabetes en les llengües de “civilització”— i de la literatura oral, com dels coneixements ecològics i artístics, pintant o teixint elles mateixes el simbolisme

ancestral en les catifes, la ceràmica o el tatuatge. Elements que avui constitueixen un patrimoni cultural i que poden ser font de potenciació econòmica. La sessió dedicada a les bones pràctiques i la vinculació de l'associacionisme cultural amb el desenvolupament local, promovent la cooperació entre les societats civils d'ambdues ribes, ha estat un dels debats més prometedors per fomentar el codesenvolupament de les dues ribes. Aquests són aspectes que han estat poques vegades abordats, en tractar d'immigració, però que sens dubte ajudaran a assolir una nova percepció d'aquesta cultura mediterrània, mil·lenària i alhora, moderna i internacionalitzada.

Per saber-ne més

The Berbers; Michael Brett; Oxford: Blackwell, 1997; **Los Berberes: de la orilla del Mediterráneo al límite meridional del Sáhara**; Gabriel Camps; Barcelona: Cidob: Icaria, 1998; **Antropología mediterránea: prácticas compartidas**; Maria Àngels Roque; Barcelona: Cidob: Icaria, 2005; Dossier “**Pensar el Magreb contemporáneo**” en “Quaderns de la Mediterrània” núm.: 2/3, IE-Med, 2000; Dossier “**Bereberes hoy**” en “Askar/ideas, núm.: 5, IE-Med, hivern 2005.

Referències de pàgines web sobre berebers/amazighs:
<http://www.tarifit.info/>;
<http://www.tamazgha.fr/>;
<http://www.w.tamazgha.org/>;
<http://amazigh-world.net/>;
<http://matoub.kabylie.free.fr/>;
<http://www.kabyle.com/>;
<http://www.amazigh-voice.com/>;
<http://www.azawan.com/>;
<http://www.congres-mondial-amazigh.org/>;
<http://www.reseauamazigh.org/>

Del 21 al 26 d'agost de 2005 es va fer a Istanbul (Turquia) el quart Congrés Internacional d'Etnobotànica (IVth International Congress of Ethnobotany, ICEB 2005), que duia un lema totalment escaient a la ciutat on tenia lloc i a la disciplina que concernia: “l'etnobotànica en el punt d'unió dels continents i de les disciplines”. Efectivament, aquesta reunió científica es va fer en una ciutat mig europea, mig asiàtica, capital de tres imperis (romà d'orient, bizantí i otomà) i amb evidents trets de multiculturalitat. I la ciència de què es tractava va ser magistralment definida fa molts anys per un dels seus prohoms més rellevants, Jacques Barrau (1971), com una disciplina situada a la cruïlla de les ciències naturals i les ciències humanes. L'esdeveniment que ara glossem és el quart d'una sèrie que es va iniciar a Còrdova (Andalusia, Espanya) el setembre de 1992 i va continuar a Mérida (Yucatan, Mèxic) l'octubre de 1997 i a Nàpols (Campània, Itàlia) el setembre de 2001. Aquesta mateixa revista ha acollit les ressenyes dels congressos anteriors (Vallès, 1993, 1998, 2002), els quals, juntament amb el que ens ocupa han proporcionat un fòrum que a hores d'ara sembla ja prou estable per al debat sobre la recerca en aquest apassionant àmbit interdisciplinari.

Abans de descriure el congrés, convé remarcar-ne un tret interessant: ha estat la primera

vegada que s'ha fet fora d'Europa i Amèrica. Concretament, ha tingut lloc a Àsia, car la institució que l'hostatjava és situada a la part asiàtica de la ciutat d'Istanbul, concretament a Kayisdagi. De totes maneres, l'enclavament oriental dins d'una ciutat bicontinental no és el més important. El que ho és, i molt, és que per primer cop hem vist participar en aquest congrés un grup nodrit de representants asiàtics, que han estat afavorits per la proximitat geogràfica. Ens sembla clar —i al final tornarem sobre aquesta idea— que aquesta obertura era ben necessària i només això ja hauria justificat la celebració del simposi.

La institució que va acollir la reunió és una moderna universitat, fundada el 1996 amb vocació d'excel·lència i internacionalitat: la Yeditepe Üniversitesi. Les seves instal·lacions són perfectament adequades per a un esdeveniment d'aquesta mena. A més, tots els congressistes vivien al mateix campus, a la residència universitària, aprofitant que durant el mes d'agost no hi havia estudiants. Els àpats es feien al menjador de la universitat. I el campus és situat a una hora i mitja en transport públic (autobús més vaixell) de la part europea de la ciutat, que en constitueix el centre històric i turístic. Tot això va propiciar un ambient de treball i de debat més enllà de les sessions científiques, encara que el panorama que descrivim —que potser algú trobarà massa

Aspecte de l'exposició de cistelleria tradicional que es va fer durant el congrés. Fotografia. Joan Vallès.

espartà— va ser dulcificat per algunes activitats socials que ja esmentarem (i, per descomptat, per les escapades que qui va voler va fer a les zones turístiques abans, durant o després del congrés). El pes de l'organització —que va ser impecable— va ser dut bàsicament per la secretària del comitè organitzador local, Füsün Ertug, de la universitat amfitriona, amb un bon suport del president, Kemal Hüsnü Can Baser, de l'Anadolu Üniversitesi d'Eskisehir. Aquest comitè local va trobar l'ajut tècnic necessari en professors i estudiants turcs i va poder comptar per a diversos aspectes amb el comitè científic dels congressos internacionals d'etnobotànica (una mena d'òrgan permanent establert en l'edició anterior) i amb un comitè assessor, tots dos constituïts per científics de diversos llocs d'Eu-

ropa, Amèrica i Àsia. A més, cada secció del congrés era organitzada per dos o tres coordinadors, que tenien cura de l'avaluació prèvia de les comunicacions presentades. El congrés va coincidir amb una altra reunió científica que es feia els mateixos dies a la mateixa universitat, l'International Forum for Social Sciences and Health (IFSSH) World Congress, amb el qual va compartir les instal·lacions i algunes activitats.

La part científica del congrés es va estructurar en activitats de cinc menes. 1) Sessions plenàries, consistents en conferències generals invitades, en nombre de quatre, introduïdes per un moderador i seguides d'un debat amb els assistents. Els temes van ser els següents: etnobotànica i cultura alimentària (a càrrec de l'etnobotànica mexicana

d'origen català Montserrat Gisbert), paper de les dones en la transmissió del saber botànic (Nancy Turner, Canadà), reptes dels pobles indígenes americans (Ghilleen Prance, Anglaterra) i canvi global i biodiversitat (Vernon Heywood, Anglaterra, en substitució del ponent previst —Anil Gupta, Índia—, que no hi va poder ser). 2) Sessions de comunicacions orals, organitzades en 11 simposis temàtics que cobrien un ventall molt ampli de qüestions i que permeten de fer-se una idea força clara del congrés: I. Estudis etnobotànics de plantes silvestres alimentàries. II. Estudis etnobotànics en plantes medicinals i aromàtiques. III. Usos de plantes per grangers i pastors. IV. Reproducció i transmissió del coneixement i la tecnologia botànica en cistelleria i en estris trenats. V. Biodiversitat i recursos genètics. VI. Continuitat i canvi en aliments i medicina: arqueobotànica i el registre escrit. VII. Percepcions locals i prioritats dels recursos etnobotànics. VIII. Qüestions de gènere en recerca etnobotànica. IX. Conservació i desenvolupament ètic i professional. X. Teoria i metodologia en l'estudi de l'etnobotànica. XI. Transmissió, contacte i bescanvi de recursos vegetals i coneixement entre regions: aproximacions històrica i contemporània. 3) Sessions de pòsters, ordenats per temes segons els mateixos simposis que les comunicacions orals; cada pòster va restar exposat durant dos dies i va ser explicat pels seus autors a les persones interessades en períodes específicament dedicats a aquesta activitat. 4) Quatre sessions de tema monogràfic i relativament col·laterals al congrés: una sobre plantes útils en el projecte Edén de jardí botànic del segle XXI, una de dedicada a etnobotànica i educació, una a etnobotànica i tècniques curatives i una altra a evocar la campanya botànica del 1960 a Turquia de Sir Ghilleen

Prance, exdirector dels Royal Botanic Gardens de Kew, a Anglaterra, i que, havent treballat en l'àmbit de l'etnobotànica, participava al congrés. 5) Visita al Jardí Botànic Nezahat Gökyigit, situat no pas gaire lluny de la seu del congrés. Es tracta d'un jardí relativament petit, construït aprofitant uns erms deixats per una cruïlla d'autopistes; malgrat això, que *a priori* pot fer semblar l'indret poc atractiu, conté bones col·leccions d'algunes plantes, per exemple alzines i roures i també arbres fruiters i els seus antecessors silvestres, com les pomeres.

Algunes activitats complementàries van tenir també un marcat caire etnobotànic. Hi va haver una variada i atractiva exposició de cistelleria popular de diversos indrets del món, les peces de la qual havien estat aportades per alguns congressistes i de la qual es va fer un catàleg molt ben documentat i il·lustrat (Novellino & Ertug, 2005). Una altra exposició mostrava manuscrits medievals i impresos primerencs de la Biblioteca Nacional de Medicina de Bethesda (Maryland, EUA). Es van passar dos documents de tema etnobotànic. Les sessions de pòsters van ésser introduïdes per breus concerts de música feta amb instruments populars, un d'un instrument de corda lituà fet de fusta, el "kankles", i un d'un instrument turc, anomenat "ney" i consistent en una flauta feta de canya. Els dos àpats socials del congrés (un sopar a bord d'un vaixell que anava pel Bòsfor i el sopar de clausura fet vora el mar Negre) contenien elements vegetals (i també d'altres d'animals) de la cultura alimentària popular turca. I un vespre els assistents al congrés van poder participar en un ritual fet per dos xamans de la República de Tuva (Sibèria, Rússia). Ultra això, els participants van tenir la possibilitat de fer una de les dues excursions postcongrés proposades, a la Capadòcia o a Efes.

L'assistència al congrés va ser nodrida i la participació, activa. Hi va haver vora 350 inscrits d'una cinquantena de països. Europa i Amèrica (sobretot Iberoamèrica) van proporcionar els contingents més grans de congressistes, encara que també hi va haver participants africans i asiàtics. Dins d'aquests darrers —que, com hem dit abans, constituïen una de les novetats respecte dels congressos anteriors— la representació de l'àrea indopakistanesa va ser particularment elevada i la de l'orient proper i mitjà també va ser-hi nombrosa. Es van presentar quatre conferències plenàries, un centenar de comunicacions orals i uns 250 pòsters. Malgrat el gran nombre de participants i aportacions cal remarcar que l'organització va ser quasi perfecta i les sessions es van desenvolupar amb molta puntualitat. Algun pòster i alguna comunicació oral prèviament anunciats van fallar —fins i tot una conferència plenària va haver de ser substituïda per una altra— i la visita al Jardí Botànic hauria pogut ser més guiada i explicada, però això de cap manera no treu mèrit a l'organització del simposi. El nivell científic del congrés ha estat alt i hi hem pogut sentir i llegir aportacions remarcables. Com en els congressos precedents, en aquest també hi ha hagut una petita representació de la recerca etnobotànica feta en les terres catalanes. Concretament, un pòster sobre els usos populars de les plantes (centrats bàsicament en els medicinals, seguits de prop pels alimentaris) a l'alta vall del Ter i una comunicació oral sobre plantes medicinals usades tradicionalment en veterinària al Montseny. A més, continuant converses iniciades durant el congrés anterior, en aquest s'ha tancat un acord entre un grup de recerca català i un de sard (de les universitats de Barcelona i Sàsser, respectivament) per enllestir i proposar a les administracions concernides,

en els propers mesos, un projecte d'estudi etnobotànic de l'Alguer; creiem que aquesta ciutat, amb presència de la llengua catalana en un ambient de gran influència del sard i l'italià, serà particularment interessant per a una recerca d'aquesta mena, els resultats de la qual esperem poder presentar en el proper congrés.

Els Congressos Internacionals d'Etnobotànica s'han consolidat ja com un punt de trobada ineludible per a científics de formacions i camps molt diversos, que convergeixen en l'anàlisi de les relacions entre les societats humanes i les plantes. És realment interessant de veure la interacció entre botànics, antropòlegs, metges, historiadors, químics, farmacòlegs, etnòlegs, veterinaris, farmacèutics, bromatòlegs, arqueòlegs, lingüistes..., gairebé tota la gamma de científics socials i experimentals. Els uns aprenem dels altres, com tots coincidim a dir que aprenem dels nostres informants, els quals, amb el seu tresor de coneixement, són la base de la recerca en aquesta ciència multidisciplinària.

Hem pogut comprovar que les investigacions en etnobotànica no defalleixen en cap zona del món i que, fins i tot en les regions més industrialitzades, el saber popular fonamental per a la gestió sostenible de la biodiversitat és ben viu. La gent que treballa en aquest camp disposa, com hem dit en ressenyes dels congressos anteriors, d'algunes revistes on pot anar publicant les dades obtingudes. A les que hem esmentat en ocasions anteriors podem afegir-n'hi una que ha tret el primer número l'agost de 2005: el *Journal of Ethnobiology and Ethnomedicine*, que té la particularitat —molt pròpia dels temps actuals— de ser únicament en format electrònic, accessible per Internet. El que encara manca, lamentablement, és el suport del món acadèmic, que massa sovint menysprea aquesta recer-

ca, adduint que la troba "poc científica", la qual cosa palesa que, de fet, no n'entén l'aproximació pluridisciplinària. Costa de trobar fons per investigar en etnobotànica i no diguem ja llocs de treball amb perfil etnobotànic. Les ciències de frontera (en aquest cas de frontera cultural i metodològica) tenen aquesta dificultat afegida. Tenim la il·lusió (tot i que no podem pas dir que en realitat hi confiem gaire) que congressos com el que glossem ara contribuiran a millorar aquest panorama.

No fa gaire que van veure la llum les actes del tercer congrés, que han constituït el volum 45 de la revista italiana *Delpinoa*, amb data de 2003. Del quart, de moment en dona fe el llibre de resums (Baser & Ertug, 2005) i potser més endavant en sortirà una altra publicació. El que és més important, però, és que els congressos tindran continuïtat: el proper serà, si tot va com està previst, el 2009 a San Carlos de Bariloche (Argentina). Amb aquesta decisió, presa en assemblea al final del quart congrés, els Congressos Internacionals d'Etnobotànica tornen a Amèrica i es faran per primer cop a Amèrica del Sud. Esperem que l'obertura cap a nous llocs, que ha estat, progressivament, la tònica dels congressos anteriors, continuarà i que igualment es mantindran els alts nivells de participació i qualitat. I ja tenim feina a pensar en edicions posteriors: el nord de l'Amèrica del Nord, l'Àsia central i l'oriental, Àfrica i Oceania, són llocs que aquests congressos encara no han visitat i que, en conseqüència, no hi han tingut fins ara el lloc que es mereixen. L'etnobotànica, doncs, té bones perspectives per continuar unint continents i disciplines.

Bibliografia

- BARRAU, J. «L'ethnobotanique au carrefour des sciences naturelles et des sciences humaines». *Bulletin de la Société Botanique de France* [Paris] (1971), núm. 118, p. 237-248.
- BASER, K.H.C.; ERTUG, F. (ed.) «IVth International Congress of Ethnobotany (ICEB 2005). Ethnobotany: at the junction of the continents and the disciplines. Abstracts». Istanbul: Yeditepe University, 2005.
- NOVELLINO, D.; ERTUG, F. «Baskets of the World. The social significance of plaited crafts». *IVth International Congress of Ethnobotany*. Istanbul: Yeditepe University, 2005.
- VALLÉS, J. «Etnobotànica-92, més que un congrés internacional». *Revista d'Etnologia de Catalunya* [Barcelona] (1993), núm. 3, p. 168-170.
- VALLÉS, J. «Etnobotànica'97: vers la consolidació dels congressos internacionals d'etnobotànica». *Revista d'Etnologia de Catalunya* [Barcelona] (1998), núm. 13, p. 155-156.
- VALLÉS, J. «Etnobotànica-2001. Els congressos internacionals d'etnobotànica, una realitat consolidada». *Revista d'Etnologia de Catalunya* [Barcelona] (2002), núm. 20, p. 200-202.